

Capsa Historiae

HERODOTOKSEN
JA THUKYDIDEEN
IDEAALIT JA
HISTORIANKIRJOITUS
JUHA ISOTALO

*Herodotoksen ja Thukydideen
ideaalit ja historiankirjoitus*

Juha Isotalo

*Herodotoksen ja Thukydideen
ideaalit ja historiankirjoitus*

Turku 2017

Capsa Historiae I
Kulttuurihistorian seuran julkaisusarja

Sarjan julkaisutoimikunta:

Marjo Kaartinen

Riitta Laitinen

Otto Latva

Heli Rantala

Juhana Saarelainen

Kustantaja Kulttuurihistorian seura ry

ISSN 2489-4117

ISBN 978-952-68776-0-0 (nid.)

ISBN 978-952-68776-1-7 (PDF)

© kirjoittaja ja Kulttuurihistorian seura ry, 2017

Kannen suunnittelu: Juhana Saarelainen

Kansikuva: Juha Isotalo / Doppio ritratto di Erodoto
e Tucidide (Museo archeologico nazionale di Napoli)

Taitto: Heli Rantala

Paino: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällys

Johdanto 6

Herodotoksen ja Thukydideen kirjoittamisen
ideaalit ja historiankirjoitus 25

Kirjoittamisen ideaalien noudattaminen
Historiateoksessa 60

Kirjoittamisen ideaalien noudattaminen
Peloponnesolaissodassa 77

Historiai-teokset suhteessa toisiinsa 88

Yhteenveto 112

Viitteet 119

Lyhenteet 146

Lähteet 147

Johdanto

Kysymyksenasettelu

Tämä sota oli todella suurin järkytys, jonka ovat kokeneet helleenit ja osa barbaareja, voisipa jopa sanoa miltei koko ihmiskuntakin.¹

Ateenalainen Thukydides (n. 455–395) aloittaa teoksensa *Peloponnesolaissota* kertomalla kirjoittavansa hänen elin-aikanaan käydystä sodasta, joka oli suurin koskaan käyty. Kyseessä on spartalaisten johtamien Peloponnesoksen niemimaan kreikkalaisten vuosina 431–404 eaa. käymä sota Ateenan kaupunkivaltiota ja sen liittolaisia vastaan. Thukydides perustelee sen tapahtumien kirjaamisen tärkeyttä konfliktin suuruudella. Yleisin vertailukohta Thukydideen teokselle on halikarnassolaisen Herodotoksen (n. 485–420) *Historiateos*. Molempien teosten kreikankielinen nimi on *Historiai*², ja niillä on asema historiankirjoituksen esikuvina. Kumpaan voidaan pitää sekä menneisyydestä kertovana klassikkotekstinä että osana historiankirjoituksen kaanonina.³

Miksi Thukydides halusi kirjoittaa juuri sodasta? Miten hänen tavoitteensa erosivat Herodotoksen tavoitteista? Tässä tutkielmassa perehdyn tavoitteisiin, joilla he perustelivat oman työnsä tärkeyden. Vertailen heidän tavoitteitaan toisiinsa ja siihen, miten he toteuttavat tehtävänsä. Tutkin heidän tavoitteitaan myös historian kirjoittamisen tavoitteina. Minkälaista historiankirjoitusta ne ovat vai ovatko ne sitä lainkaan?

Herodotoksen ja Thukydideen teokset ovat erilaisia kuin ne, joita nykyisin kutsutaan tieteelliseksi historiankirjoitukseksi. Tähän on useita syitä. Historia ja sen tutkimus eivät olleet 400-luvun Kreikassa vakiintuneita käsitteitä.

Herodotoksella ja Thukydideellä ei ollut sellaisia edeltäjiä, joilta he olisivat voineet suoraan omaksua konvention, jolla menneisyyden tapahtumista tulee kirjoittaa; Herodotoksen *Historiateos* on antiikin ensimmäinen kokonaisena säilynyt proosamuotoinen teos.⁴ Heidän teoksensa poikkeavat suurimmasta osasta niitä edeltäneistä säilyneistä menneiden tapahtumien kuvauksista, joista tärkeimpiä ovat 600-luvulla kirjoitetut eepokset Homeroksen *Ilias* ja *Odysseia* sekä Hesiodoksen *Jumalten synty*. Tämä aiempi epiikka eroaa Herodotoksen ja Thukydideen teoksista. Se on muodoltaan mitallista runoutta. Se pyrkii kertomaan kreikkalaisten muinaisesta menneisyydestä ja selittämään kreikkalaisten myyttisen alkuperän. Herodotoksen ja Thukydideen proosamuotoisista edeltäjistä on puolestaan säilynyt vain fragmentteja. Niiden asema ei ollut vastaava kuin homeerisen epiikan, joka oli keskeinen osa antiikin kreikkalaisten itseymmärrystä.

Herodotos ja Thukydides kertovat teoksissaan kirjoittamisensa motiiveista ja kommentoivat hyvän kirjoittamisen ihanteita. Lähden liikkeelle alkuperäisteksteistä ja kuvaan, miten he itse määrittelivät työnsä. Olen kiinnostunut heidän näkemyksistään siihen, mitä oli syytä kirjoittaa muistiin. Molempien teosten alussa on alkukirjoitus, *prooimion*, jossa käsitellään teoksen kirjoittamisen motivaatiota: sitä, mikä oli heidän omasta mielestään tärkeää ja herätti halun kirjata ylös menneitä ja nykyisiä tapahtumia. Aloitusten analyysien jälkeen tutkin miten he kumpikin jatkavat tehtävänsä määrittelemistä muualla teoksissaan. Kysymys on tärkeä useammastakin syystä. Heidän asemansa historiankirjoituksen esikuvina johtaa siihen, että edelleen pidetään keskeisenä heidän edustamaansa menneisyyden ymmärtämisen tapaa. Heidän ideaaliensa käsittelyn jälkeen pohdin heidän kirjoituksensa asemaa historiankirjoituksena: pitäisikö sitä kutsua historiankirjoitukseksi ja millä ehdoin? Historiankirjoitus ei ollut Herodotoksen ja Thukydideen

aikaan vakiintunut kirjallinen laji eikä tieteenala, joten heillä oli suuri vapaus muokata sitä haluamaansa suuntaan. Oletan, että tämä vaikutus historian konventioihin voi olla luonteeltaan kehämäistä. Sitä, mitä Herodotos ja Thukydides pitivät tärkeänä, pidetään nykyään tärkeänä, koska he pitivät sitä tärkeänä.

Herodotoksen ja Thukydideen työ on kuitenkin paljon enemmän kuin vain heidän ilmoituksensa siitä, mitä he aikovat tehdä. Jotta päästäisiin eroon karikatyrisoivista ja yksiulotteisista Herodotoksen ja Thukydideen teosten kuvauksista, on otettava huomioon myös heidän varsinainen kirjoittamisensa. Siksi tutkin kumpaaakin kirjoittajaa myös erikseen. Analysoin, kuinka he toteuttavat niitä ideaaleja, joita olen tunnistanut heidän itselleen asettavan.⁵ Käytän termiä kirjoittamisen ideaali merkitsemään kirjoittajan määrittelemää käsitystä siitä, mihin hän pyrkii ja minkä sääntöjen puitteissa hän toimii, eli mikä on kirjoittajan itselleen asettama tehtävä. Toisin sanoen ideaali on vastaus kysymyksiin, miksi hän kirjoittaa ja miten hänen mielestään tulee kirjoittaa. En liitä termiä *idea* tässä tutkielmassa filosofian idealismiin ja käsitykseen ideoista Platonin klassisessa idealismissa. Käsittelen erikseen Herodotoksen ja Thukydideen omia käsityksiä kirjoittamisestaan ja teoksista havaittavia käsityksiä siitä. Edellä mainittua kutsun kirjoittamisen ideaaliksi ja jälkimmäistä ideaalin toteuttamiseksi. Herodotoksen tai Thukydideen metodien tutkimuksessa tätä erottelua harvoin tehdään. En halua sen, mitä he kirjoittamisestaan kertovat, johdattavan minua uskomaan, että he todella kirjoittaisivat siten. Koska aihevalinnat ovat väistämättä arvovalintoja, kuvaavat ne heidän arvostuksiin ja vaikuttavat meidän arvostuksiimme siitä, mikä on muistiin merkitsemisen arvoista. Nämä arvostukset näkyvät myöhemmissä historiankirjoissa ja oppikirjoissa, joissa kuvataan heidän työtään ja sen merkitystä. Ne vaikuttavat myös siihen, miten historiaa edelleen kirjoitetaan.

Näiden kahden kirjoittajan vertailua vaikeuttaa se, että he kirjoittavat eri ajoista ja eri sodista. Muodollisesti teokset ovat kuitenkin samankaltaisia, sillä Herodotos ja Thukydides päätyivät kirjoittamaan teoksensa suorasanaiseksi proosaksi mitallisen runon sijaan. Kumpikin teos tunnettiin nimellä *Historiai* aikana, jolloin termiin ei kiinnitetty samoja merkityksiä kuin nykyään. Yksittäisten kohtien tarkastelun jälkeen siirryn käsittelemään kirjoittamisen tapoja ja aiheita kummankin teoksen kokonaisista kirjoista. Pyrin löytämään eroja ja samankaltaisuuksia kirjoittajien välillä silloin, kun kuvauksen kohteena ovat samat tapahtumat. Käsittelen ensin heidän kuvauksiaan peloponnesolaissodan syttymisestä erityisesti sen osalta, miten Thukydides käyttää Herodotosta lähteenä ja esikuvana. Sitten käsittelen Herodotoksen *Historiateoksen* viidennen kirjan ja Thukydideen *Peloponnesolaissodan* kuudennen kirjan kerontaa ja vertailen molemmista kirjoista löytyvän Ateenan peisistradien hallinnon syrjäyttämisen kuvauksia. Pohdin, mitä kumpikin nostaa esiin tästä molempien kohdalla jo historiaan kuuluneesta tapahtumasta ja miksi se on mukana kirjassa. On vaarana, että vertaillen kahta kirjoittajaa kuva heistä rakentuu vain erojen varaan. Siksi käsittelen vielä lopuksi molempien yhtäläisyyksiä kirjoittajina.

Tutkimukseni tavoitteena on osaltaan määritellä *Historiateosta* ja *Peloponnesolaissotaa* suhteessa kirjallisiin kategorioihin, joita ne ovat olleet synnyttämässä. Ne ovat molemmat pitkiä proosateoksia, jotka kertovat pääosin lähimenneisyyteen sijoittuvista sodista. Herodotoksen ja Thukydideen kirjoittamisen tutkimus johtaa nopeasti historiografisten peruskysymysten ääreen. Mitä tarkoittavat historia, historiankirjoitus, historioitsija ja historioitsijan tekemä työ? Kreikan sana *historia* merkitsi sekä tiedustelua että tiedustelemalla saavutettavaa tietoa. Jos historiankirjoitus tarkoittaa menneisyyden tapahtumien selvittämistä, kirjalliseen muotoon tallentamista ja niiden merkityksen

tulkintaa, ei *Historiateosta* ja *Peloponnesolaissotaa* voida pitää tyypillisinä esimerkkeinä historiankirjoituksesta. Teosten alkuperäisistä nimistä huolimatta historia-termin johdannaiset eivät esiinny *Historiateoksessa* usein eivätkä *Peloponnesolaissodassa* lainkaan. Perseus Digital Library -tietokannan sanahaun perusteella Herodotos käyttää *historia*-sanana johdannaisia viisi kertaa ja Thukydides ei kertaakaan.⁶ Kirjoittajat eivät myöskään käytä itsestään nimitystä historioitsija. Kuitenkin Herodotosta on kutsuttu historian isäksi ja Thukydideistä modernin historiankirjoituksen isäksi.

Kysymys Herodotoksen ja Thukydideen kirjoittamisen tavoista ja siitä, mitä he tekevät, avaa näkökulman siihen, millä perusteilla tässä ajassa arvioimme menneisyyden tapahtumia ja pidämme niitä arvokkaina. He kirjoittivat aikana, jolloin kirjalliset lajit olivat vasta muodostumassa, joten he joutuivat itse tekemään tämän arvioinnin. Heille kirjoittamisessa oli kysymys paitsi teknisestä suorituksesta myös kreikkalaisen vapaan miehen hyveen toteuttamisesta.⁷ Varakkaiden sukujen jäsenenä heillä molemmilla oli mahdollisuus monelle uralle. Näistä mahdollisuuksista he valitsivat ympäröivien kansojen ja meneillään olevien sotien tutkimisen sekä niistä kirjoittamisen.

Lyhyesti sanottuna tutkin, mistä ja miten Herodotoksen ja Thukydideen mielestä tuli kirjoittaa sen hetkiselälle yleisölle ja tuleville polville. Sen lisäksi analysoin, miten he toteuttivat näitä itselleen asettamiaan kirjoittamisen ideaaleja.

Herodotoksen ja Thukydideen edeltäjät ja perilliset

Herodotoksella ja Thukydideellä on ollut vakaa asema kirjallisessa kaanonissa koko teosten olemassaolon ajan, joten heistä molemmista on kirjoitettu valtavasti jo 2500 vuoden ajan. Heitä käsittelevää kirjallisuutta on lähes kaikista kuviteltavista aiheista, jotka liittyvät heidän teoksiinsa,

Cicero kutsui kreikkalaista Herodotosta sekä historian isäksi että valheiden isäksi. Pitäisikö hänen työtään kutsua historiankirjoitukseksi, jos se ei ole totta?

Tämä teos käy käsiksi Herodotoksen ja modernin historiankirjoituksen isäksi kutsutun Thukydideen omiin määritelmiin tehtävästään. Se tutkii eroja ja samankaltaisuuksia heidän ideaalinsa välillä ja vertailee, miten Herodotoksen Historiateos ja Thukydideen Peloponnesolaissota on toteutettu.

Nykyaikainen kuva molemmista kirjoittajista rakentuu heidän erojensa varaan. Herodotos halusi, että ihmisten merkittävät teot eivät unohdu ja tapahtumien syyt paljastuvat. Thukydideen mukaan oli kirjoitettava oman aikansa tapahtumista ja esitettävä vain se, mikä on totta.

Heidän ideaalinsa eroavat toisistaan, mutta yhteistä niille on tavoite paljastaa totuus tapahtumien taustalla. Työnsä toteutuksessa he muistuttivat toisiaan vieläkin läheisemmin.

Capsa Historiae, osa I
Kulttuurihistorian
seuran julkaisusarja

ISSN 2489-4117
ISBN 978-952-68776-0-0 (nid.)
ISBN 978-952-68776-1-7 (PDF)

